

Det finns dock vissa problem med avhandlingen. Ett är att Johansson verkar ha en alltför stark tilltro till vad närheten till den medicinska forskningen kan åstadkomma. När hon skriver att ”medan andra svenska etiker studerar Platon, Kant och Rawls har jag gått kurser i neurofysiologi, nanoteknologi och BMIs” väcks frågan vad hon vinner och vad hon förlorar. Det jag efterlyser är inte nödvändigtvis mer etisk teori, men mer medicinsk etik och forskningsetik. Jämförelser med etiska analyser av andra typer av medicinsk teknik som redan varit i fokus under lång tid skulle kanske kunna belysa DBS på ett fruktbart sätt.

Ett annat problem är en tendens att i den så kallade kappan överdriva det nya i de egna bidragen. Exempelvis betonar Johansson att hon utgår från ett nedifrån-perspektiv (”bottom-up”), som hon framställer som nytt och ovanligt. Det må så vara, men frågan är hur mycket detta faktiskt har påverkat hennes analys. Den första och andra artikeln fokuserar på principer som är centrala i traditionell medicinsk etik och som ofta förknippas med ett ovanifrån-perspektiv (”top-down”) till exempel mänsklig värdighet, autonomi, rättvisa, göra gott och icke-skada. Det framgår inte av dessa artiklar att principerna verkligen kommer nedifrån det vill säga från enskilda fall och kontexter som Johansson mött i samarbetet med de medicinska forskarna. Frågan tränger sig på om detta möjligen är en efterrationalisering i kappan (även om det måhända stämmer när det gäller frågan om autenticitet, som behandlas i den tredje artikeln och i viss mån den fjärde). Ett annat exempel är den i fjärde artikeln införda distinktionen mellan inneboende etiska frågor (frågor som tekniken i sig väcker) och icke-inneboende etiska frågor (övriga etiska frågor, exempelvis frågor rörande rättvis tillgång till tekniken). Johansson hävdar i kappan att denna distinktion är ny, men är den verkligen det? För mig framstår den som en ganska traditionell distinktion inom tekniketiken.

Sammanfattningsvis är emellertid avhandlingen ett gott hantverk och väl värd att läsa. Den utgör ett originellt bidrag i den svenska etikforskningen.

Anders Nordgren
Professor, Linköping

Genèse religieuse de l'état laïque. Textes choisis de Roger Williams (utgivare Marc Boss; översättning Mireille Hébert; förord Jean Baubérot), specialnummer av *Études théologiques et religieuses* (Hors série, supplément till no 1, volum 88 [2013]). Även Geneve: Les Editions Labor et Fides, 2014 (med samma paginering). 204 sidor.

Den högt rankade tidskriften *Études théologiques et religieuses* vill, enligt förordet till ett specialnummer om Roger Williams, slå hål på två myter. Den ena är att den åtskillnad mellan stat och religion som präglat den franska republiken skulle vara unik. Den andra är

att denna åtskillnad historiskt uteslutande skulle ha grundats i filosofiska och anti-religiösa argument. Detta specialnummer presenterar ett urval texter av Roger Williams (ca 1603-1683), teolog och präst och en av grundarna till det som kom att bli delstaten Rhode Island, där hans idéer om en religiöst neutral och sekulär stat implementerades tidigt.

Den här samlingen texter har ett kort förord av Jean Baubérot och en tämligen omfattande inledning av Marc Boss som också har sammanställt utgivarens noter. Därefter följer fem olika textsjok av Roger Williams, översatta till franska av Mireille Hébert. Boken avslutas med att annex. Ett imponerande arbete har lagts ned på textkritiska kommentarer, som redovisas i den tjugo sidor långa notice éditorale, men också löpande i fotnoter till texterna.

I det här texturvalet finns olika genrer representerade och olika temata behandlas. Williams dryftar teologiska spörsmål och han ägnar sig åt att beskriva och diskutera sina intryck av kontakten med de amerikanska ursprungsbefolkningarna. Av de cirka hundra sidorna av Williams egna texter som urvalet omfattar är det en ganska liten del som uttryckligen diskuterar huvudtemat för den här boken, den sekulära staten. När det görs är huvudlinjen att staten inte ska ha med religion att göra, att den ska låta människor ha den tro de vill ha. Rent konkret innebär det att staten inte ska pålägga medborgarna avgifter till religiösa ändamål, inte påtvinga dem någon religiös förkunsel, inte ha religiösa inslag i domstolsförhandlingar, eller i ceremonier av civilrättslig karaktär såsom giftermål och begravning. Om civila myndigheter inte blandar sig i religiösa angelägenheter finns det heller ingen grund för att förfölja religiöst olikänkande eftersom det i en religiöst neutral stat inte finns någon som kan kallas "religiöst olikänkande".

För Williams var den mest omedelbara frågan den om frihet för olika kristna samfund, men han drog själv den logiska slutsatsen att den frihet han önskade dessa också måste tillerkännas alla andra i en allmän religionsfrihet. Williams tankar var uppseendeväckande och för många revolutionära. I hans samtid sågs det som anarki att släppa religionen "fri".

Williams anför pragmatiska skäl för religionsfriheten. Han har dock också och kanske framför allt teologiska argument. Han åberopar sig på Jesus, Skriften, Guds vilja och kristendomens principer i sina argument contra förföljelser i religionens namn, contra idén att alla i en viss civil gemenskap måste ha samma religion och mer allmänt contra en sammanblandning av religion och det civila. Han anför Gud, Jesus och Skriften pro samvetsfrihet också för vad han kallar hedningar, judar och muslimer. Värt att notera är att Williams teologiska skäl för att hålla isär stat och religion inte grundar sig på tanken att religiösa människor inte ska ha med världen att skaffa; det handlar hela tiden om att det är staten som inte ska lägga sig i människors religiösa liv.

Intressant är att den Williams som framförde dessa argument för religionsfrihet var vad som i dagens termer skulle kallas fundamentalist och exklusivist. Han förenar alltså en religiös bokstavstro och religiös hängivenhet med en politisk öppenhet och tolerans och en plädering för religionsfrihet. Detta är ett viktigt motto i dagens debatt. Exemplet Williams visar att religiösa fundamentalister inte måste vara ett problem politiskt (även om de naturligtvis kan vara det).

Det finns andra sidor som är mindre spännande och mer problematiska. I Williams texter kan två tendenser utläsas. Den ena är en anda av radikal frihet som ser att religion måste kunna flörera och spela en roll i samhället, utan andra restriktioner än de mest nödvändiga. Den andra tendensen innebär en betoning av andlig frihet och att religion är något som rör enbart den rent andliga sfären. I grunden finns här en tanke att religion är en fråga om relationen mellan Gud och den enskilde människans inre liv. Detta pekar mot en förståelse av religion som något mycket individuellt och helt andligt (hur det nu ska förstås). Det kan ses som ett uttryck för en hållning där religion är apolitisk, icke-konkret och något som endast har med hinders frågor att göra.

Sådana här omdömen om vad som är intressant, spännande eller problematisk hos Williams handlar om hur hans texter läses idag och vilken roll de kan spela i dagens debatt. Williams verkade på 1600-talet och hans texter tillkom i situationer som var annorlunda än våra situationer. För att kunna använda Williams behövs nog en del klargöranden. Vad be-

tyder det att i Williams kontext tala om en sekulär stat? Är det samma sak som en *état laïque* och vad betyder i så fall det? Vad är egentligen *laïcité*? Och hur ser förhållandet ut mellan Williams behov och våra? Vidare, om religion och stat ska skiljas åt är frågan: Vem är fri från vad, i första hand? Det verkar som Williams framför allt ser att religionen måste befrias från staten och från de civila myndigheternas kontroll. Har det någon betydelse för diskussionen i dagens svenska samhälle som snarast ser frågan om att staten och det offentliga rummet bör hållas fritt från religion? Hur ska Williams betoning på religion som en andlig domän förstås när han samtidigt använder just religiösa argument för den sekulära staten?

En fråga måste därför bli i vilken utsträckning *Genèse de l'état laïque* är användbar. Och för vem? Projektet att ge ut Williams texter i den här formen tycks framför allt rikta sig till den som intresserar sig för Williams historiska roll i argumenteringen för och utvecklande av en sekulär stat. Det finns naturligtvis också en del att hämta för den som vill arbeta med frågor om hur religion och stat idag och i framtiden bör förhålla sig till varandra, men det kräver att man står ut med en del arkivarbete och att man har ett visst tålamod med till synes ovidkommande teologiska resonemang i Williams texter och till synes petrimetriga textkritiska kommentarer av utgivaren.

Patrik Fridlund,
Docent, Lund